

REPUBLIKA HRVATSKA

ZRINSKI

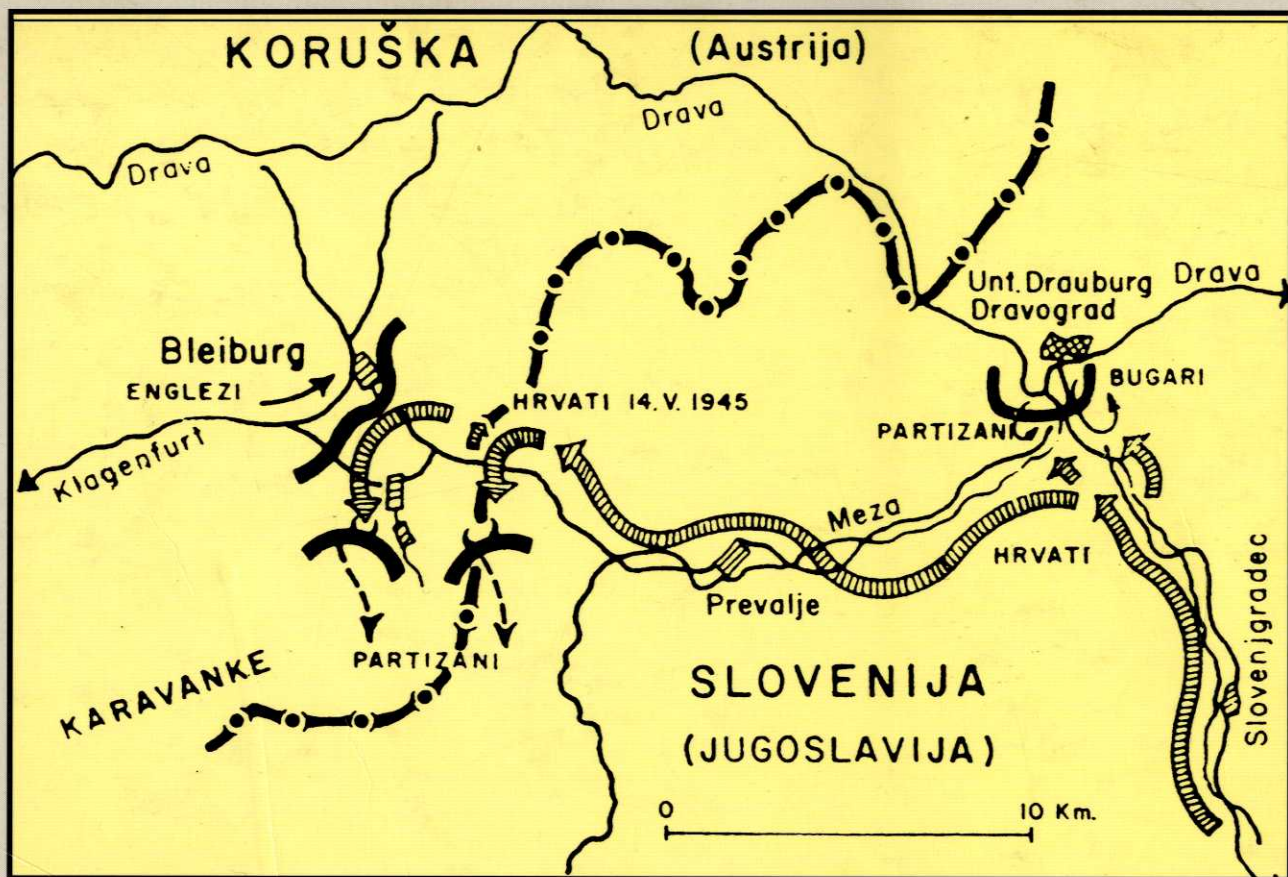
1995

LJUBIČIĆ

Međunarodni znanstveni skup
An International symposium

"BLEIBURG 1945.-1995."

ZAGREB, 12.-13. V. 1995.

MEĐUNARODNI ZNANSTVENI SKUP
AN INTERNATIONAL SYMPOSIUM

Gosp. Lelčević Krunoslav!

U znak zahvalnosti za
doprinos u aktivnosti starijih
u gozbdama na polju slovenije
na putu; sa dolga mladost
za domom, Hrvatski domobran
Zagreb, spomenik

Zagreb
10. IX. 1997.

Prečepčević
Milić

NAKLADNIK/PUBLISHER:

Hrvatska matica iseljenika/Croatian Heritage Foundation Zagreb

ZA NAKLADNIKA/FOR THE PUBLISHER:

Ante Beljo

UREDNIK/EDITOR:

Andjelko Mijatović

IZVRŠNI UREDNIK/EDITOR IN CHIEF

Aleksander Ravlić

LEKTOR ZA HRVATSKI/REVISION OF CROATIAN TEXTS:

Diana Šimurina-Šoufek

PREVODITELJI/TRANSLATIONS:

"Profikon" - Zagreb

Vedrana Gjurađen

Christine Fundak

GRAFIČKI UREDNIK/GRAPHIC DESIGN:

Gorana Benić-Huđin

KOMPJUTERSKI SLOG/COMPUTER PROCESSING:

Petra Petrović

Kristina Šušak

DESIGN NASLOVNICE/COVER DESIGN:

Aleksander Ravlić

TISAK/PRINTED BY:

TARGA Zagreb

NAKLADA/COPIES PRINTED:

2000

ISBN 953-6525-07-0

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb
UDK 341.322(497.1) (982)
MEĐUNARODNI znanstveni skup "Bleiburg
1945-1995." (1995 ; Zagreb)
Bleiburg 1945-1995. : međunarodni
znanstveni skup = an international
symposium, Zagreb, 12.-13. V. 1995 ;
zbornik radova / <autori Ante Beljo... <et al.> ;
urednik Andjelko Mijatović>. - Zagreb :
Hrvatska matica iseljenika, 1997 -
316 str. : ilustr. ; 29 cm
Tekst na hrv i engl. jeziku.
Bibliografija iza većine radova.
ISBN 953-6525-07-0

PREDGOVOR

Hrvatski Križni put g. 1945. u hrvatskoj je povijesti po značenju jedan od najpresudnijih događaja, po zbivanjima jedan od najdramatičnijih i najpotresnijih, a posljedica po Hrvate spada među najteža stradanja. Konkretno, pod tim povijesnim pojmom podrazumijevaju se zbivanja nastala pri koncu Drugoga svjetskog rata, u svibnju 1945., kad su hrvatske političke i državne institucije i oružane snage Nezavisne Države Hrvatske, sa stotinama tisuća civila, napustile domovinu i kroz Sloveniju krenule u smjeru Austrije, prema postrojbama zapadnih saveznika da bi se njima tamo predali, nadajući se zaštiti pred nadirućim postrojbama Jugoslavenske armije i njihovim zločinima. U Sloveniji i na slovensko-austrijskoj granici to se hrvatsko mnoštvo, daleko od domovine, bez živčanih namirnica i vojne opskrbe te s velikim brojem ranjenika i bez učinkovitosti jedinstvenoga zapovjedništva, prepušteno samo sebi, našlo opkoljeno postrojbama partizanske Jugoslavenske armije, bugarske armije i zapadnosavezničkih postrojbi. Mnogi su, probijajući se kroz Sloveniju, izginuli, zarobljeni i prisiljeni na predaju, dok je glavnina pripadnika Hrvatskih oružanih snaga i civilnoga pučanstva 15. svibnja 1945. na polju pred austrijskim gradićem Bleiburgom, posredništvom zapadnih saveznika, prisiljena na predaju, a potom prepuštena na milost i nemilost partizanskim jugoslavenskim postrojbama. I dobar dio onih koji su uspjeli izbjeći zaokruživanju i zarobljavanju jugoslavenskih partizana i probiti se u Korušku, u Austriji, gdje su se predali zapadnim saveznicima, bili su ubrzo izručeni jugoslavenskim partizanima. Svi su oni, svrstani u zarobljeničke kolone, usmjereni u unutrašnjost komunističke demokratske Federativne Republike Jugoslavije, da bi odmah u Sloveniji bili izloženi pljačkanju i najokrutnijem likvidiranju, o čemu svjedoče brojna stratišta od Maribora do Kočevja. Preživjeli su usmjereni dalje kroz Hrvatsku u većini prema istočnim i južnim jugoslavenskim područjima, ali i prema Banovini. Nemoguće je prikazati sva ta stradanja zarobljenoga hrvatskoga naroda i nemoguće je opisati sve domišljatosti velikosrpsko-komunističkog moloha u najnemilosrdnijoj i najmonstruoznijoj likvidaciji razoružanoga hrvatskog pučanstva, pljački i otimačini hrvatske imovine. Nemoguće je utvrditi i približni broj tada likvidiranih Hrvata.

PREFACE

The Croatian Calvary of 1945 is noted as one of the most crucial events in Croatian history, one that, based on its occurrence, is considered among the most dramatic and most shocking, and based on its consequences, is considered among the most serious sacrifices of the Croatian people. More precisely, it is through this historical concept that the events which began before the end of the Second World War, in May 1945, can be understood. It was then that Croatian political and state institutions and Independent State of Croatian (NDH) armed forces, along with hundreds of civilians, left their homeland and turned in the direction of Austria, heading through Slovenia toward western ally units, to whom they would surrender in the hope of receiving protection against the advancing units — and atrocities — of the Yugoslav Army. In Slovenia and on the Slovenian-Austrian border, this Croatian crowd — far from its homeland, lacking provisions and military ordnance, carrying a large number of wounded, devoid of an effective unified command, abandoned, in short — found itself slaughtered by units of the partisan Yugoslav Army, Bulgarian Army, and western allies. Many who fought their way through Slovenia were killed, or captured and forced to surrender. But on May 15, 1945, in a field before the small Austrian city of Bleiburg, a western allies base, the majority of Croatian armed forces members and civilian population were forced to surrender and were consequently left in the mercy, or cruelty, of partisan Yugoslav units. A good deal of those who managed to escape the enclosure and capture of the Yugoslav partisans and make their way to Korusak, Austria, where they surrendered to the western allies, were also quickly handed over to the Yugoslav partisans. They were all aligned in prisoner columns headed toward the inland of the communist Democratic Federation of the Republic of Yugoslavia, a formation which put them in a prime position for the looting and unimaginably barbaric liquidation that many execution places in Slovenia, from Maribor to Kočevje, bear witness to. Those who survived were directed farther through Croatia, mostly toward the eastern and southern Yugoslav territories, but also toward Banovina and Lika, Primorje and the islands, and the whole Adriatic coastline. It is impossible to describe the extent of suffering of the captured Croatian people, and it is equally impossible to describe

Iako se u bivšem komunističkom jugoslaven-
skom sustavu o svemu tome što se zbivalo u
Sloveniji u svibnju g. 1945. i sljedećih mjeseci
dijem Jugoslavije nije smjelo govoriti, skoro
sve do nestanka neprirodne jugoslavenske
državne tvorevine, do konca osamdesetih
godina, hrvatski je narod vrlo brzo saznao za
sve oblike tadašnjega stradanja, iako ne i za
većinu stratišta i grobišta svojim milih i
dragih. Dok će izbjegli Hrvati u njima većinom
nenaklonjenomu zapadnom svijetu, ovisno o
mogućnostima, nastojati upozoriti brojnim
dokumentima i raznim tekstovima taj isti
svijet na zločin učinjen prema Hrvatima kon-
cem i nakon Drugoga svjetskoga rata, u do-
movini svaka javna riječ je strogo kažnjavana.
Uspomena na to stradalništvo čuvala se i širila
tek u predaji hrvatskoga čovjeka.

Uvođenjem demokracije u hrvatskoj i
uspostavljanjem nazavisne i suverene Repub-
like Hrvatske stvoreni su svi uvjeti da hrvatski
narod dade dužno poštovanje svojim
žrtvama, da utvrdi kada su, gdje su i u kojim
okolnostima nastradale desetine i desetine, pa
i stotine tisuća hrvatskoga pučanstva,
višegeneracijski cvijet hrvatske inteligencije,
najzreliji i najvitalniji dio hrvatskog naroda,
ali i mnogi nemoćni - djeca i starci. I skup,
održan pod pokroviteljstvom hrvatskoga
Sabora, uoči 50. obljetnice toga hrvatskoga
stradalništva, 12.-13. svibnja 1995., nastojao
je otkriti barem dio istine o velikosrpskok-
omunističkom genocidu nad Hrvatima i pred-
staviti je hrvatskom narodu i svjetskoj
javnosti.

I ovaj zbornik, u izdanju Hrvatske matice
iseljenika velik je prinos proučavanju i
sagledavanju istine o povijesnom i histo-
riografskom pojmu Bleiburga ili Križnoga
puta hrvatskoga naroda g. 1945. i svega
onoga što je hrvatski narod doživio i propatio.
Zbornik će kao takav biti dragocjen izvor koji
će pružiti podatke i uputiti na mogućnost
novih saznanja.

Zagreb, 8. travnja 1997.

Andelko Mijatović, urednik

the ingenuity of the Greater Serbia-communist
moloch in this most unmerciful and most
monstrous annihilation of a disarmed Croa-
tian population, in this looting and seizing of
Croatian property. It is impossible to confirm
even the approximate number of the Croats
who were exterminated at this time.

Although it was forbidden throughout the for-
mer communist Yugoslav system, almost up
until the collapse of this artificial national crea-
tion in the late 1980s, to talk about what hap-
pened in Slovenia in May 1945 and in the
months following, the Croatian people very
quickly learned about all aspects of this massa-
cre, even if they did not know the locations of all
the execution points and grave sites of their loved
ones. Many Croats who fled to a western world
that often did not welcome them nonetheless
attempted to reveal the truth, in documents and
various articles, to this same world about the
crime committed against the Croats at the end
of and after the Second World War. In their
homeland, however, every public word said
about this event was severely punished. The
memory of this massacre was preserved and
spread only through the oral tradition of the
Croatian people.

With the incorporation of democracy in Croatia
and the establishment of an independent and
sovereign Republic of Croatia, all conditions
were created for the Croatian people to give their
long-awaited respect to their victims, to confirm
when, where, and under what conditions thou-
sands and thousands, even hundreds of thou-
sands, of the Croatian people suffered — among
them, the multi-generation flower of Croatian
intellectualism, the ripest and most vital part of
the Croatian people, as well as many helpless,
children and elderly. The symposium on the
occasion of the 50th anniversary of this Croatian
massacre, held May 12-13, 1995 under the aus-
pices of the Croatian Parliament, also aimed to
reveal at least a fragment of the truth about the
Greater Serbian-communist genocide of the
Croats and to present it to the Croatian people
and world public.

And this *Yearbook*, published by the Croatian
Heritage Foundation, is a major contribution
to the investigation and examination of the
truth about the historical and historiographi-
cal concept of Bleiburg, the Calvary of the
Croatian people in 1945, and all that the Croa-
tian people experienced and endured. In this
way, the *Yearbook* will be an invaluable source
in offering the facts and making possible fur-
ther investigations.

Zagreb, April 8, 1997

Andelko Mijatović, editor

KAZALO - CONTENTS

PROSLOV - PROLOGUE	5
Nedjeljko MIHANOVIĆ, predsjednik Odbora za obilježavanje 50. obljetnice Bleiburga i Križnog puta: POZDRAVNA RIJEČ	11
Ante BELJO: IDEOLOGIJA VELIKE SRBIJE	13
Zdravko DIZDAR: ČETNIČKI ZLOČINI GENOCIDA NAD HRVATIMA I MUSLIMANIMA U BOSNI I HERCEGOVINI I HRVATIMA U HRVATSKOJ TIJEKOM DRUGOG SVJETSKOG RATA (1941.-1945.)	24
Akademik Dušan BILANDŽIĆ: HRVATSKA U EUROPI NA KRAJU DRUGOGA SVJETSKOGA RATA	35
Kazimir KATALINIĆ: KONAC NDH, POVLACENJE, BLEIBURŠKI PREGOVORI, PREDAJA	41
Akademik Dubravko JELČIĆ: BELIBURG I NJEGOVO ZNAČENJE	44
Andelko MIJATOVIĆ: KOLONE I MARŠEVI SMRTI U HRVATSKOMU KRIŽNOM PUTU g. 1945.	48
Nikolay TOLSTOY (Berkshire - England): BLAJBURŠKI POKOLJ	53
John CORSELLIS (Cambridge): USPJEŠAN OTPOR PREMA PRISILNOJ REPATRIJACIJI	64
Philip BRATTON (Paris): HRVATI SU BILI NAŠI ZAROBLJENICI	70
Vladimir ŽERJAVIĆ: DEMOGRAFSKI I RATNI GUBITCI HRVATSKE U DRUGOM SVJETSKOM RATU I PORACU	75
Josip JURČEVIĆ: BLEIBURG I KRIŽNI PUTOVI KAO HISTORIOGRAFSKI I DEMOGRAFSKI PROBLEM.....	91
don Ante BAKOVIĆ: HRVATSKI SVEĆENICI - ŽRTVE BLEIBURGA	95
Vinko GRUBIŠIĆ (University of Waterloo, Canada): BLEIBURG U EGZILSKOJ I DOMOVINSKOJ HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI DO 1990.....	99
Mate ŠIMUNDIĆ (Maribor, Slovenija): O STRADANJU HRVATA U MARIBORU GODINE 1945.	110
Stjepan SLIPAC (Vitez, Bosna i Hercegovina): MOJ KRIŽNI PUT	113
Milan ZAJEC: "U JAMI NAS JE OSTALO OSAMNAEST ŽIVIH..."	120

Ivan GUGIĆ: O POKOLJU HRVATSKIH ZAROBLJENIKA KOD LJUBLJANE I KOČEVSKOG ROGA	126
Tomislav OBRDALJ (Sarajevo, Bosna i Hercegovina): "KOLONA DUGA VIŠE OD 70 KILOMETARA..."	130
John - Ivan PRCELA (Cleveland, USA): RAD ODBORA ZA ISTRAŽIVANJE BLEIBURŠKE TRAGEDIJE U CLEVELANDU	135
Vice VUKOJEVIĆ: MORAMO UTVRDITI SVE ŽRTVE II. SVJETSKOG RATA I PORAČA.....	142
Kazimir SVIBEN, predsjednik komisije za utvrđivanje ratnih i poratnih žrtava: ZAVRŠANA RIJEČ	145
DOKUMENTI O BLEIBURGU - DOCUMENTS ABOUT BLEIBURG.....	147

CONTENTS

Nedjeljko MIHANOVIĆ, Chairman of the Commemoration Committee for the 50th Anniversary of Bleiburg and Croatian Calvary (Križni Put): WELCOME ADDRESS	167
Ante BELJO: THE IDEOLOGY OF GREATER SERBIA	169
Zdravko DIZDAR: CHETNIK GENOCIDAL CRIMES AGAINST CROATIANS AND MUSLIMS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA AND AGAINST CROATIANS IN CROATIA DURING WORLD WAR II (1941-1945)	180
Dušan BILANDŽIĆ, Member of Academy: CROATIA IN EUROPE AT THE END OF WORLD WAR II	193
Kazimir KATALINIĆ: THE END OF THE INDEPENDENT STATE OF CROATIA, RETREAT, THE BLEIBURG NEGOTIATIONS, SURRENDER.....	200
Dubravko JELČIĆ, Member of Academy: BLEIBURG AND ITS SIGNIFICANCE	203
Anđelko MIJATOVIĆ: COLUMNS AND DEATH MARCHES - THE CROATIAN CALVARY OF 1945	207
Nikolay TOLSTOY (Berkshire, England): THE BLEIBURG MASSACRES.....	213
John CORSELLIS (Cambridge): SUCCESSFUL RESISTANCE TO FORCIBLE REPATRIATION	225
Philip BRATTON (Paris): THE CROATS WERE OUR PRISONERS	231
Vladimir ŽERJAVIĆ: DEMOGRAPHIC AND WARTIME LOSSES OF CROATIA DURING WORLD WAR II AND THE POSTWAR YEARS	236
Josip JURČEVIĆ: BLEIBURG AND THE CROATIAN CALVARY AS HISTORIOGRAPHIC AND DEMOGRAPHIC ISSUES	254
Fr Ante BAKOVIĆ: THE CROATIAN CLERGY - VICTIMS OF BLEIBURG	258
Vinko GRUBIŠIĆ (University of Waterloo, Canada): BLEIBURG IN EXILE AND HOMELAND CROATIAN LITERATURE BEFORE 1990	262

Mate ŠIMUNDIĆ (Maribor, Slovenia): THE SUFFERING OF CROATS IN MARIBOR IN 1945	273
Stjepan SLIPAC (Vitez, Bosna and Herzegovina): MY CALVARY	277
Milan ZAJEC: "EIGHTEEN PEOPLE IN THE PIT WERE STILL ALIVE..."	285
Ivan GUGIĆ: THE SLAUGHTER OF CROATIAN PRISONERS OF WAR IN THE VICINITY OF LJUBLJANA AND KOČEVSKI ROG.....	291
Tomislav OBRDALJ (Sarajevo, Bosna and Herzegovina): "A COLUMN OVER 70 KILOMETRES LONG..."	295
John-Ivan PRCELA (Cleveland, USA): THE WORK OF THE CLEVELAND COMMITTEE FOR RESEARCH ON THE BLEIBURG TRAGEDY	301
Vice VUKOJEVIĆ: WE MUST IDENTIFY ALL WORLD WAR II AND POSTWAR VICTIMS	309
Kazimir SVIBEN (President of the Commission for the Identification of Second World War and Post-War Victims: CONCLUDING REMARKS.....	312

POZDRAVNA RIJEČ

Štovane dame i gospodo, sve vas srdačno pozdravljam i zahvaljujem što ste u ovako velikom broju došli na znanstveni skup i na ovaj simpozij. Kako vam je poznato tema bleiburških žrtava i Križnog puta bila je, mogli bismo reći, kroz svih ovih pet desetljeća prešućivana. Ako se o njoj i govorilo, tada su te žrtve umanjivane, a i prešućivali događaji koji su pruzročili takvo stanje. Prema tome, ja mislim da je ovo prvi put u našoj povijesti da se o tim žrtvama progovori i na jedan dostojanstven način – sine ira et studio, dakle objektivno, istinito. To će očito doprinijeti rasvjetljavanju tih zbivanja i u historiografiju unijeti jedno novo svjetlo. Mnogo se puta pitamo kako je nastao Bleiburg? Imaju oko toga najmanje tri interpretacije. Naime, sve one su išle u tome smjeru kao da je to nekakva euforija, koju je poglavnik dr. Ante Pavelić na neki način odvuкао za sobom. Mislim da to ne odgovara istini. Povijesna istina je da nije bilo, od Srijema preko Slavonije i dalje, mjesta i sela u kojemu nije Prva i Druga armija (znate da su obje bile sazdane od četnika koji su kroz vrijeme rata ili po oslobođenju Srbije bili uključeni u tu Prvu, Drugu partizansku armiju) imali jedno zeleno svjetlo da nastupajući u ratnome maršu preko Srijema i Slavonije, u svakome mjestu likvidiraju po nekoliko, više ljudi. I zbog toga nastajala je jedna grozna panika. Tako da je, zapravo, ta panika, strah od pogubljenja ljudi koji su bili manje – više nevini, ili prvaci Hrvatske seljačke stranke, odnosno neke hrvatske stranke. Dakle, ne nikakva vojna lica koja su bježala u panici iz straha prema Zagrebu, a nadalje prema Sloveniji do Bleiburga, u jednoj nadi da će biti, kada se predaju saveznicima, dakle jednoj demokratskoj vojsci, zaštićeni i da će pod određenim uvjetima Ženevske konvencije ili drugih konvencija, biti zaštićeni. I na taj način, zapravo, nastaje hrvatski Bleiburg sa preko nekoliko stotina tisuća izbjeglica. Ne samo vojnika, nego i staraca, žena, djece koji su u panici bježali prema austrijskoj granici.

Mi znademo kako se tragično završila ta predaja, da je to izručenje napravljeno na jedan vrlo nedostojan način, budući su, zapravo, ti zapadni saveznici izručili Hrvate – ratne zarobljenike koji su se sami predali, ističem, poslije završetka rata, i među njima brojne civile, građane Hrvate koji su se tada našli kod Bleiburga. Izručili su ih I. i II. armiji bez ikakvih uvjeta i čvrstih garancija da će ti ratni zarobljenici biti na jedan normalan način prihvaćeni, i naravno, spašeni, s time ako se pronade među njima neki ratni zločinac da ga se kazni, ali ne da se na taj način masovno, cjelokupno to ratno roblje koje je bilo izručeno, da se izruči i da se vrši onda ta masovna likvidacija. Na tome Križnome putu koji je krenuo od Bleiburga prema Sloveniji, Hrvatskoj i dalje prema Srbiji, ljudi su likvidirani bez ikakvih sudskih procesa, masovno izrešetani; na cestama su umirali od gladi i žeđi. Dakle, na najnedostojniji, najdrastičniji način oni su likvidirani.

Želim spomenuti, jer to je velika šteta za hrvatsku historiografiju, što se nije pojavila jedna monografija koja je dugi niz godina spremna a pripremio ju je, kako znate, dr. Krunoslav Draganović, koji je, nažalost, 1968. godine u Trstu kidnapiran i doveden ovdje. UDBA koja ga je kidnapirala, tražila je od njega ključeve, od njegovog bečkog stana i tako je ta monografija koja je bila pri samome kraju, i samoj finalizaciji, potpuno uništena. Kompletna dokumentacija o Bleiburgu, koju je on skupljao gotovo punih 40 godina, bila je uništena i vjerojatno nikada takve autentične podatke, koje je dr. Krunoslav Draganović skupljao, nećemo moći imati, neće biti dostupni i vrlo nam je žao što ta monografija nije dovršena. To bi očito bio jedan od najsnažnijih povijesnih i historiografskih dokumenata o tragediji Bleiburga. Vidite, danas mi smo svjesni da će u nizu referata koji će se održati biti ta bleiburška tragedija obrađena na jedan autentičan način. Ali, želimo doista da to bude istinski objektivno jer mi danas prevladavamo sve te naše povijesne traume sretni da smo stvorili nove uvjete i, dakako, svoju nezavisnu hrvatsku državu u kojoj možemo i o toj temi – objektivno i slobodno govoriti. I svjesni smo da smo kojim slučajem izgubili rat u ovom domovinskom boju, da bismo sigurno doživjeli još gori Bleiburg i još goru tragediju nego što je bio onaj Bleiburg iz 1945. godine. Pa, velim, kroz naše mučne osjećanje koje doživljavamo kada pomišljamo na tragediju Bleiburga, ipak smo vedri i sretni da smo stvorili državu Hrvatsku i to nam je satisfakcija.

Svi oni mučenici koji su pali tamo su velika naša žrtva i hrvatski su zalog, podloga velikom događaju stvaranju hrvatske države. Postoji i u Katoličkoj crkvi sintagma da je mučeništvo sjeme kršćana i to je u našem slučaju doista bilo. Prema tome, te mučeničke žrtve koje su pale doista su pale na plodno, hrvatsko tlo, u hrvatsku plodnu domoljubnu zemlju, i mi smo danas sretni da je to doista mučeništvo postalo narodno sjeme za nove herojske podvige koje smo u ovome Domovinskom ratu iskazali, jer smo ostvarili svoju državu Hrvatsku. Svima referentima želim puno uspjeha i želim simpoziju plodan rad. Hvala vam lijepa.

Ante Beljo, VODITELJ ZNANSTVENOG SKUPA:

I na ovom simpoziju svakako ćemo doznati mnogo novih činjenica. S jednom vas želim upoznati odmah. Dokumentacija na kojoj je radio prof. Draganović nije uništena (pljesak se prolomio dvoranom – op.ur). Umnožena je u tri primjerka, mislim na originale te dokumentacije, i predani su na čuvanje na određena mjesta. Dr. Draganović je čuvao tu svu ključnu dokumentaciju u dva kofera, a te kofere je sakrila jedna obitelj. Bili su sretni kada su doznali da će sva ta dokumentacija konačno doći u sigurne ruke. Osobno sam došao u Beč, preuzeo sam tu svu dokumentaciju i odnio je preko Rima u Kanadu. Umnožili smo je odmah u 10 kopija, što je za naše studente bio jedini rad čitavo ljeto. Radi se o 70 kg dokumenata i oni su danas na sigurnom mjestu. Činjenica da su umnoženi u 10 primjeraka kazuje nam da ne postoji mogućnost da budu izgubljeni. Tu ima vrijednih dokumenata a neke od njih možete vidjeti na ovoj izložbi koju imate na ulazu u Sabor.

To je jedna činjenica. Druga činjenica: tabu tema koja je bila skrivana kroz svo ovo vrijeme, otkriva kako je nastao broj od milijun i 700 tisuća žrtava, koliko je Jugoslavija uporno propagirala u svijetu. Naime, 1946. godine za mirovnu konferenciju u Parizu trebalo je napraviti dokumenat zbog ratnih odšteta o broju žrtava u bivšoj Jugoslaviji u Drugom svjetskom ratu. To je bilo povjereno Vladeti Vučetiću, koji je tada bio student, a radio je u Zavodu za statistiku u Beogradu. On je napravio te demografske proračune tražeći odgovor na pitanje koliko je ljudi, otprilike, moglo poginuti, te koliko je zbog rata nerođenih, kao i drugih demografskih gubitaka bilo kroz svo to ratno razdoblje. Taj i takav podatak iznijet je na konferenciji u Parizu i otada se vodio kao jedina službena statistika. Međutim, Vladeta Vučetić koji je kasnije živio, i danas živi, u SAD-u i profesor je na South Band Univerzitetu kod Chicaga, u "Srpskoj reči" koja izlazi u Londonu, je 1985. iznio priču o tome kako je to sve išlo, kako je nastala ta brojka od milijun i 700 tisuća žrtava, pa je poslao vidljivo da je stvarna brojka višestruko "napuhana". Toliko o dvije značajne činjenice.

IDEOLOGIJA VELIKE SRBIJE

Naša prva tema je naslovljena Ideologija Velike Srbije, a bavit će se time od kada datira i što je kao takva na ovim prostorima prouzročila.

Nastojat ću ukratko iznijeti bitne konture te ideologije s osvrtom na nekoliko ključnih osoba i djela iz srpske povijesti, koje su bile njezini tvorci.

ILIJA GARAŠANIN (1812.-1874.)

Ilija Garašanin jedan je od najaktivnijih srpskih političara prošlog stoljeća. Suvremenik je Ljudevita Gaja u Hrvatskoj. Bio je ministar u više ministarstava dinastije Obrenovića i dinastije Karadorđevića, pa već ta činjenica pokazuje njegovu političku snalažljivost. Glasovit je postao po svom "Načertaniju" koje je nastalo 1844. godine, ali je objavljeno mnogo kasnije. U svom "Načertaniju" on je napravio plan za stvaranje Velike Srbije u koju bi uključio, ne samo one zemlje koje su nekada pripadale Srbiji, nego i one za koje je Garašanin smatrao da trebaju pripasti Srbiji. Za ostvarenje tih planova Garašanin je znao da Srbija treba pomoć susjednih zemalja pa je pri tome računao da će zemlje Balkana biti oslabljene rušenjem Turskog Carstva, što će omogućiti Srbiji da se lakše "dočepa" određenih teritorija.

U tom "Načertaniju" on kaže: "Srpska država koja je već srećno počela, no koja se rasprostirati i ojačati mora, ima svoj osnov i temelj tvrdi u carstvu srpskom 13-ga i 14-ga stoljetija i u bogatoj i slavnoj srpskoj istoriji. Po istoriji ovoj zna se da su srpski carevi počeli bili grčkom carstvu mah otimati i skoro bi mu konac učinili te bi tako na mesto propadšeg istočno-rimskog carstva srbsko-slavensko carstvo postavili i ovo naknadili. Car Dušan silni primio je već grb carstva grčkog. Dolazak Turaka prekinuo je ovu promenu i preprečio je ovaj posao za dugo vreme, no sad, pošto je sila turska slomljena i uništena tako reći, treba da počne isti onaj duh dejstvovati, prava svoja na novo tražiti, i prekinuti posao na novo nastaviti.

Ovaj temelj i ove osnove zidanja carstva srbskog valja dakle sad od razvalina i nasutina sve većma čistiti i osloboditi, na vidik izneti, i tako na ovako tverdom i stalnom istoričeskom fundamentu novo zidanje opet preduzeti i nastaviti."

* * *

"Srbi su se među svima Slavenima u Turskoj prvi sobstvenim sredstvima i snagom za svoju slobodu borili; sljedovatelno oni imaju prvi i puno pravo k tome da ovaj posao i dalje upravljaju. Već sada na mnogim mestima i u nekim kabinetima predvide i slute to: da Srbima velika

budućnost predstoji i to je ono što je pozornost cele Evrope na Srbiju navuklo. Kada mi ne bi dalje mislili nego samo na knjaževstvo kao što je sad, i kad ne bi u ovom knjaževstvu klica budućeg srpskog carstva ležala, onda ne bi se sve više i duže sa Srbijom zanimao nego što je sa Moldavskim i Vlaškim knjaževstvima činio, u kojima nema samostalno načelo života i koji se dakle samo kao privjesci Rusije smatraju.

Nova srbska država na jugu podavala bi Evropi sve garancije da će ona biti vrsna i krjepka država i koja će se moći među Austrijom i Rusijom održati."

"... kao najglavniji i osnovni zakon državni mora se predstaviti i utvrditi u tome, da knjaževsko dostojinstvo mora biti nasledstveno. Bez ovoga načela, koje sačinjava jedinstvo u najvišem državnom dostojinstvu ne može se stalan i postojani državni savez među Srbijom i ostalima susedima Srbima ni pomisliti."

"Ujedno nužno je i to, da se ne samo svi osnovni zakoni, ustav i sva ustrojenja glavna knjaževstva Srbije u Bosnu i Hercegovinu među narodom rasprostranjavaju, nego još i to da se za vremena nekoliko mladih Bošnjaka u srpsku službu državnu prima da bi se ovi praktično u političeskoj i finacijalnoj struci pravljenja, u pravosudiju i javnom nastavljenju obučavali i za takove činovnike pripravljaljali koji bi ono što su u Srbiji naučili posle u svom otečestvu u djelo privesti mogli."

Dakle, oni su na svaki način nastojali da određeni broj ljudi iz Bosne školuju administraciji kako bi se, kad ih kasnije budu slali natrag, time vršilo posrbljavanje Bosne.

"Da bi se narod katoličeskog ispovedanija od Austrije i njenog upliva odvrćali i Srbiji većma priljubili nužno je na to osobito vnimanije obraćati. Ovo bi se najbolje postići moglo posredsvom fratera ovdašnjih, između kojih najglavnije trebalo bi za ideju sojedinjenja Bosne sa Srbijom zadobiti."

Radilo se na tome da se za tu ideju pridobiju franjevci koji su uvijek bili popularni i imali podršku naroda u BiH. Stoga Garašanin predlaže da se u tu svrhu tiskaju i određene vjerske knjige na srpskom jeziku, koje bi se onda trebale koristiti pri vjerskim obredima u Bosni. To su bile Garašanirove ideje koje je državna administracija tadašnje srpske države provodila u djelo.

VUK STEFANOVIĆ KARADŽIĆ (1787.-1864.)

Vuk Stefanović Karadžić bio je jezikoslovac i pisac koji je putovao po Balkanu proučavajući i prikupljajući narodne pjesme. Pisao je mnogo o lingvističkim temama i problemima i objavio gramatiku i rječnik onog što je on smatrao srpskim jezikom. Srbi ga smatraju osnivačem srpske jezične reforme te srpske kulture uopće.

Jedna od glavnih niti njegovih razmišljanja jest ideja da su svi oni koji govore štokavski Srbi (iako i Hrvati dobrim dijelom govore tim dijalektom). Takva su Karadžićeva razmišljanja veoma često vidljiva u njegovim spisima i ona su utjecala na srpske odnose prema drugim balkanskim narodima. Karadžićev članak "Srbi svi i svuda" prvi je put objavljen u "Korabljici za historiju, jezik i kulturu Srba sva tri zakona", godine 1849. Taj je rad tipičan za Vukove poglede na jezik i etničku pripadnost srpskih susjeda. On je također pokušavao nijekati postojanje značajnog broja Hrvata, iskrivljujući tako povijesne činjenice i jezične datosti da bi opravdao svoje teorije.

Dok Garašanin u svom "Načertaniju" iz 1844. godine iznosi ideje kako da se druge narode posrbi, Vuk Stefanović Karadžić je već 1836. godine sve susjedne narode uvrstio u Srbe. To se zaključuje iz sljedećeg njegovog teksta, pripominjem, napisanog 1836. godine:

"Zaista se zna da Srbi sad žive u današnjoj Srbiji (između Drine i Timoka, i između Dunava i Stare planine), u Metohiji (od Kosova preko Stare planine, gdje je Dušanova stolica Prizren, srpska patrijaršija Peć, i manastir Dečani), u Bosni, u Hercegovini, u Zeti, u Crnoj Gori, u Banatu, u Bačkoj, u Srijemu, u desnom Podunavlju od više Osijeka do Sentandrije, u Slavoniji, u Hrvatskoj (i Turskoj i Austrijskoj krajini), u Dalmaciji, i u svemu Adrijatičkom primorju gotovo od Trsta do Bojane. Zato u početku rekoh zaista se zna, jer se upravo još ne zna dokle Srba ima u Arnautskoj i u Mačedoniji. Ja sam se na Cetinju (u Crnoj Gori) razgovarao s dvojicom ljudi iz Dibre, koji su mi kazivali da onamo ima mnogo srpskih sela, po kojima se govori srpski onako kao i oni što su govorili, tj. između srpskoga i bugarskoga, ali opet bliže k srpskome nego k pravome bugarskome.

U pomenutijem ovdje mjestima biće najmanje oko pet miliona duša naroda koji govori jednijem jezikom, ali se po zakonu (religiji) dijele na troje: može se otprilike uzeti da ih oko tri miliona ima zakona grčkoga, i to: jedan milion u cijeloj Srbiji (s Metohijom), jedan milion u austrijskijem državama (u Banatu, u Bačkoj, u Srijemu, u desnom Podunavlju, u Slavoniji, Hrvatskoj, Dalmaciji i Boci), a jedan milion u Bosni, Hercegovini, Zeti i Crnoj Gori; od ostala dva miliona može biti da bi se moglo uzeti da su dvije trećine zakona turskoga (u Bosni, Hercegovini, Zeti itd.), a jedna trećina rimskoga (u austrijskim državama i u Bosni, Hercegovini i nahiji barskoj). Samo prva tri miliona zovu se Srbi ili Srbliji, a ostali ovoga imena neće da prime, nego oni zakona turskoga misle da su pravi Turci, i tako se zovu, premda ni od stotine jedan ne zna turski, a oni zakona rimskoga sami sebe ili zovu po mjestima u kojima žive npr. Slavonci, Bosanci (ili Bošnjaci), Dalmatinci, Dubrovčani itd., ili kao što osobito čine književnici, starinskijem ali bog zna čijim imenom; Iliri ili Ilirci; oni pak prvi zovu ih u Bačkoj Bunjevcima, u Srijemu, u Slavoniji i u Hrvatskoj Šokcima, a oko Dubrovnika i po Boci Latinima. Bunjevci može biti da se zovu od Hercegovačke rijeke Bune, od koje su se, kao što se pripovijeda, negda amo doselili..."

* * *

"Svi pametni ljudi i od grčkijeh i od rimskijeh Srba priznaju da su jedan narod trude se da bi mrzost zbog zakona ili sasvijem iskorijenili ili barem umalili što se više može, samo je onima rimskoga zakona još teško Srbima nazvati se, ali će se po svoj prilici i tome malo-pomalo naviknuti; jer ako neće da su Srbi, oni nemaju nikakvoga narodnoga imena. Da reku da su jedni Slavonci, drugi Dalmatinci, treći Dubrovčani, to su sve imena od mjesta u kojima žive i ne pokazuju nikakvoga naroda. Da reku da su Slaveni, to su i Rusi i Poljaci i Česi i svi ostali slavenski narodi. Da reku da su Hrvati, ja bih rekao da ovo ime po pravdi pripada najprije samo čakavcima, koji su po svoj prilici ostaci Porfirogenitovijeh Hrvata i kojijeh se jezik malo razlikuje od srpskoga, ali je opet bliži srpskome nego i jednome slavenskome narječju; a po tome današnjijem Hrvatima u zagrepskoj, varaždinskoj i križavačkoj varmeđi, kojijeh se domovina prozvala Hrvatskom poslije muhačkoga boja, koji je bio godine 1526. (a donde se zvala gornja Slavonija), i kojijeh je jezik kao prijelaz iz kranjskoga u srpski; ali ne znam kako bi se tijekom imenom mogla nazvati ona braća naša zakona rimskoga koja žive npr. u Banatu, ili u Bačkoj, ili u Srijemu i Slavoniji, ili u Bosni i Hercegovini, ili u Dubrovniku, i govore istijem jezikom kao i Srbi."

Dakle, to su ideje koje su izražene u tekstovima Vuka Stefanovića Karadžića.

NIKOLA STOJANOVIĆ (1880.-1964.)

Pравник i političar Nikola Stojanović rođen je u Mostaru. Prije I. svjetskog rata bio je istaknuti protivnik Austro-Ugarske Monarhije i osnivač oporbenih novina "Narod". U vrijeme I. svjetskog rata bio je član Jugoslavenskog odbora koji je radio na ujedinjenju Južnih Slavena. Smatrali su ga stručnjakom za BiH, te je bio savjetnik za tu regiju na mirovnoj konferenciji 1918./19. Napisao je članak koji je prvobitno objavljen u "Srbobranu" (srpskom časopisu koji je izlazio u Zagrebu) u broju 168/169 iz godine 1902. Članak nosi naslov "Do istrage naše ili vaše", u kojem on sudi o Srbima i Hrvatima kao da se, zapravo, radi o samo dvije različite stranke, da se tu uopće ne radi o različitim narodima od kojih jedan treba pobijediti, ali s tim da drugu stranu (zapravo hrvatsku) treba eliminirati. On kaže ovako:

"... Srbi i Hrvati su, po mišljenju nekih, dva plemena istoga naroda; po mišljenju drugih, dva posebna naroda (narodnosti); po mišljenju trećih, jedan narod, jedno pleme."

* * *

"Pleme nastaje u vremenu pre ustanovljenja države, a narod nastaje u državi inicijativom jednog plemena. Ta se uloga pripisuje u našoj istoriji plemenu kojim je upravljao Stevan Nemanja, ali i iza toga imamo i suviše primera koji pokazuju da srpske velmože nisu htele ili nisu mogle shvatiti zajednicu interesa svih krajeva, bez koje nema govora o trajnom političkom jedinstvu. Politički je Srbe ujedinila zajednička odbrana na Kosovu i kasnije zajednička sudbina robovanja jednoj istoj vlasti. Kulturno jedinstvo, kome je udario temelj Sv. Sava, ogledalo se najbolje u toj veličanstvenoj odbrani i u kasnijem stapanju srpske aristokracije sa demokracijom u jednu nerazdjeljivu, divnu sastavinu - demokraciju s aristokratskim ponosom. U tom i leži važnost kosovskog boja, u tom smislu srpski poraz na Kosovu znači jednu veliku pobjedu."

Činjenica je da su Srbi u povijesti mnoge poraze pretvarali u pobjedu. On dalje kaže: "Hrvati niti imaju posebnog jezika, ni zajednice običaja, ni čvrstog jedinstva života, ni, što je glavno, svesti o međusobnoj pripadnosti, i stoga ne mogu biti posebna narodnost."

* * *

"Hrvati dakle nisu ni pleme ni posebna narodnost. Oni se nalaze na prelazu iz plemena u narodnost, ali bez nade da će sačinjavati ikada posebnu narodnost."

* * *

"Njihovo lutanje u 19. veku od Gajeva Ilirstva do Štrosmajerova Jugoslavenstva i Starčevićeva Hrvatstva najbolje dokazuje. Njihovi glavni ljudi, koji su hteli prema potrebi tuđe politike stvoriti te razne narodnosti, zaboravili su da se nacije kao proizvod istorijskog razvitka ne stvaraju preko noć, i da se raznim mitovima (njihov tvorac Tadija Smičiklas, hrvatski Panta Srećković, predsednik je Jugoslovenske Akademije) ne može izbiti srpski ponos na prošlost, izražen u narodnim pesmama, i zameniti ponosom na sjajnu hrvatsku prošlost."

* * *

"Hrvati obično ističu neku kulturnu nadmoćnost nad Srbima. Oni koji nemaju nikakvih specijalno svojih pogleda na svet (u veri, običajima, vaspitanju itd.), nikakve nacionalne umetnosti ni književnosti, usuđuju se govoriti o hrvatskoj kulturi."

* * *

"Hrvati, dakle nisu i ne mogu biti posebna narodnost, ali su na putu da postanu srpska narodnost. Uzimanjem srpskog za svoj književni jezik, učinili su najvažniji korak sjedinjenju."

* * *

"Proces pretapanja niko ne može zaustaviti, jer se tu sastaje masa sa istojezičnom masom, isto kao što se ne da otkloniti nikakvim deklamacijama o slozi borba između inteligencija i srednjih staleža; jer su Srbi i Hrvati u današnjem izdanju - dve političke stranke.

Borba koja se po svemu svetlu vodi između liberalizma i ultramontanskog kozmopolitizma oličena je kod nas u borbi Srba i Hrvata. Opreka između istorijskog državnog prava, koje služi kao podloga programima svih hrvatskih stranaka, od kojih nema ni jedne liberalne (sigurno jedinstveno u Evropi), i prirodnog prava izloženog u srpskoj narodnoj misli, kao podlozi programima srpskih stranaka, od kojih nema ni jednog klerikalno-konzervativnog, najbolje to pokazuje."

* * *

"Ponosni Dubrovčani su se odlučili za Srpstvo, premda su se ostali dalmatinski gradovi, koji su stajali pod uticajem iste talijanske kulture, odlučili za Hrvatstvo. Dubrovnik je bio slobodna republika, a ostali gradovi podanici republike Sv. Marka. Slobodni ljudi odlučili se za slobodno i napredno Srpstvo, tuđi podanici za tuđinama uslužno i nazadno Hrvatstvo.

To je, mislimo, najbolji dokaz, da nas dele samo pojmovi o slobodi, da smo dve političke partije. U borbi tih stranaka ne može biti govora o slogi jer su načela njihova iz osnova protivna, i jer su Hrvati tuđinska avangarda, a Srbi predstavnici principa Balkan - balkanskim narodima.

Na temelju toga principa Srbi se mogu i moraju složiti sa ostalim balkanskim narodima, ostavljajući za kasnije doba rešenje unutarnjih balkanskih pitanja. Hrvati su, kao predstavnici tuđih osvajačkih prohteva, od toga potpuno isključeni, ne kao narod radi svojih osobina, nego kao narod, koji je dopustio da ga predstavljaju i njegovom sudbinom upravljaju nekolike klike, za koje je i suviše očito da služe tuđim interesima.

Ta se borba mora voditi do istrage naše ili vaše. Jedna stranka mora podleći. Da li će to biti Hrvati, garantuje nam njihova manjina, geografski položaj, okolnost, što žive svuda pomešani sa Srbima, i proces opšte evolucije, po kome ideja Srpstva znači napredak.

Obrazovanjem mase narodne, spojene sa njenim učestvovanjem u politici, moraju pasti i nazadne klerikalne ideje. Propast klerikalizma u našem narodu znači propast Hrvatstva."

JOVAN CVIJIĆ (1865.-1927.)

Istaknutog ideologa velikosrpske ideje imamo u Jovanu Cvijiću koji se smatra osnivačem moderne zemljopisne znanosti u Srbiji. Istraživao je i mnogo pisao na temu zemljopisa Balkana. Posjedovao je veliko znanje ne samo o zemljopisu Srbije i okolnih regija, već također i o povijesti i aktualnim zbivanjima u tim područjima.

Zanimalo ga je također političko napredovanje Srbije i zbog toga je često gubio svoju znanstvenu objektivnost kada je pisao o Srbiji ili o Balkanu u zemljopisnom kontekstu. Velik dio njegova rada koristi se kao "znanstveno opravdanje" velikosrpskoj politici.

Predočit ću izjave iz raznih Cvijićevih članaka i publikacija u kojima on jasno pokazuje svoju sklonost za Veliku Srbiju u kontekstu akademsko-znanstvenog poimanja. Sve izjave reflektiraju obrazloženja aktualnih velikosrpskih ideologa, a može se vidjeti da se Cvijićev rad, s obzirom da je bio poznati geograf, koristi kao "znanstveni dokaz" njihovim teritorijalnim zahtjevima.

Citiram njegove izjave:

"Srbi žive i izvan tadašnjih granica Srbije." I nastavlja: "Svet treba da zna i da se uveri, da Srbija može da operiše s mnogo većom celinom, no što je njena teritorija. Od Srbije mogu da pođu najveće teritorijalne transformacije. Ne treba prezati od toga da se taj strah ulije u svet, ako je korisno za naše nacionalne interese."

"Srpski se problem mora rešiti silom. Obje srpske državnice moraju se poglavito vojno i prosvetno najživlje spremati, održavati nacionalnu energiju u zavojevanim delovima srpska naroda i prvu, iole povoljnu, priliku upotrebiti da raspravljaju srpskom pitanje s Austro-Ugarskom."

"Izvan moravsko-varcarske depresije nema u zapadnoj polovini Poluostrva (Balkanskog, nap. S.Ž.) teritorije zgodne za formiranje trajne države, koja bi mogla živeti ekonomskim i političkim životom." Potom kaže: "Ekonomske i trgovačke interese izvesnih dinarskih oblasti (tu se poimenično navode Bosna i Hercegovina, Dalmacija i 'dinarska' Hrvatska, nap. S.Ž.) i sada idu prema moravsko-varcarskoj depresiji; ti krajevi ne mogu dobiti života i značaja osim ako se priključe moravsko-varcarskoj državi..."

"... opšte poznato je da su Bosna i Hercegovina oblasti čiste srpske rase..."

"... kao neosporan minimum principa nacionalnosti mora vredeti to da se ne sme dati tuđinu, stranoj državi, centralna oblast i jezgro jednoga naroda, jer to znače Bosna i Hercegovina za srpski narod."

"...Srbija mora zbog svoje ekonomske samostalnosti dobiti pristup na Jadransko More i jedan deo arbanaške obale: bilo zauzimanjem teritorija bilo dobijanjem ekonomskih i komunikacionih prava na tu oblast. To znači, dakle, zauzimanje istina jedne etnografske strane oblasti, ali takve koja se mora zauzeti zbog osobito važnih privrednih interesa, upravo zbog životne potrebe. Takvo zauzimanje bi se možda moglo nazvati anti-etnografskom nužnošću i u takvom obliku ono nije ni protiv principa narodnosti. U ovom slučaju je to i više opravdano što su Arbanasi severne Arbanije proizašli iz amalgamiranja Arbanasa i Srba."

Evo što Cvijić kaže za Dubrovnik i Dubrovčane:

"Izgleda da su se Sloveni, doseljeni krajem 6 i u 7 veku, bili u početku naselili na strmim stranama iznad mesta na kome je danas varoš, po stranama koje su bile pokrivene hrastovom šumom, dušbravom. Otuda je poreklo srpskom imenu grada."

To je, dakle, podrijetlo srpskog imena za grad Dubrovnik, koje je zamijenilo prijašnje grčko-romaneskno ime (Ragusa).

VASA ČUBRILOVIĆ (1897.-1990.)

Vasa Čubrilović napisao je memorandum za Stojadinovićevu vladu kome predlaže načine rješavanja albanskog problema. Rođen je u Bosanskom Grahovu i bio je jedan od najmlađih sudionika u atentatu na Franju Ferdinanda u Sarajevu. Bio je povjesničar i član Srpske akademije nauka. U svom memorandumu za posrbljavanje Kosova kritizira kolonizaciju toga prostora poslije Prvog svjetskog rata kada su naseljavani pripadnici bivše srpske vojske kako bi se iseljavalo albansko pučanstvo. Stoga u svojem memorandumu, upućenom 7. ožujka 1937. godine, vladi Milana Stojadinovića, predlaže metode fizičkog izгона albanskog pučanstva s Kosova u Albaniju. To je zapravo jedno planirano i dobro razrađeno etničko čišćenje.

Pogledajmo kako je to zamislio Vasa Čubrilović:

"Problem Arnauta u našem nacionalnom i državnom životu nije postao juče. On je igrao veliku ulogu u našem srednjevekovnom životu, ali od sudbonosne važnosti postao je od konca 17 veka, kada se srpske mase iseljavaju prema severu iz nekadašnjih starih ratnih zemalja, a na njihova mesta dolaze albanski brdani. Oni se postepeno spuštaju sa svojih planina u plodne kotline Metohije i Kosova i nadirući prema severu šire se u pravcu Zapadne i Južne Morave; preko Šar planine spuštaju se prema Pologu, a odatle prema Vardaru. Do 19 veka stvorio se na taj način albanski trougao, klin, koji se, oslanjajući se na osnovicu Dobro-Rogozna na svoje etničko zaleđe duboko zabio u naše zemlje, dopro do Niša i razdvojio naše stare raške zemlje od Makedonije i doline Vardara..."

Ovaj albanski klin počela je Srbija kresati još u prvom ustanku, isterujući najsevernija naselja albanska još od Jagodine."

* * *

"Ostali deo albanskog trougla imala je dužnost da razbije naša današnja država od 1918. godine na ovamo. Ona to nije uradila. Ima više razloga za to, a mi ćemo ovde navesti samo neke važnije:

1) Osnovna pogreška naših odgovornih činilaca iz toga doba bila je ta, što su na nemirnom i krvavom Balkanu hteli da, zaboravljajući gde su, primene zapadne metode pri rešavanju velikih etničkih problema. Turska je donela na Balkan običaj, uzet iz Šerijata, da se dobijanjem bitke, i osvajanjem jedne zemlje dobija pravo nad životom i imanjem osvojenih podanika. Od njih su i hrišćani Balkana naučili da se dobija i gubi na maču ne samo vlast i gospodstvo, nego i kuća i imanje. Ovo shvatanje o privatnopravnim odnosima na Balkanu, moglo se samo donekle ublažiti zakonima, uredbama i međunarodnim ugovorima stvaranim pod pritiskom Evrope, ali i ono je ipak sve do danas bilo glavna poluga i Turske i balkanskih država sve do naših dana. Ne moramo ići u daleku prošlost. Pomenućemo samo slučaje iz skorih dana: iseljavanje Grka iz Male Azije u Grčku, i Turaka iz Grčke u Malu Aziju; najnovije iseljavanje Turaka iz Bugarske i Rumunije u Tursku. Dok su sve balkanske države, od 1912 godine na ovamo ili rešile ili su na putu da reše pitanje nacionalnih manjina njihovim iseljavanjem, mi smo se zadržali na spornim i pipavim metodama postepene kolonizacije. Njeni su rezultati bili negativni... Kad se ima u vidu sirovost, jako razmnožavanje Arnauta i sve teži uslovi za kolonizaciju po starim metodama, ovaj će nesrazmer, tokom vremena, postajati sve veći, i naposljetku dovesti u pitanje i ono malo uspeha kolonizacionog što smo ga postigli od 1918 godine do danas."

* * *

"4) Besumnje da je najglavniji uzrok neuspeha naše kolonizacije u tim predelima bio što su najbolje zemlje ostale u rukama Arnauta. Jedini mogući način naseljavanja našeg elementa u masama u te predele bio je oduzimanje zemalja Arnautima. Posle rata to se lako moglo proterivanjem jednog dela Albanaca u Albaniju za vreme pobuna i kečačke akcije, neozakonjivanjem njihovih uzurpacija i otkupljivanjem begluka. Ponovo moramo da se vratimo ovde na strahovitu pogrešku našeg posleratnog pravnog shvatanja o zemljišnom posedu. Mesto da smo iskoristili shvatanje i samih Arnauta o njihovim uzurpacijama zemljišta, retko ko je od njih imao i tursku tapiju, i to samo na kupljena imanja - mi smo, na našu veliku nacionalnu i državnu štetu ne samo ozakonjavali sve te uzurpacije nego, što je još gore, privikavali Arnajte na zapadnoevropske pojmove o privatnom posedu. Oni ga, pre toga vremena, nisu ni imali. Tako smo im mi sami dali u ruke oružje kojim će se braniti, držati najbolje zemlje, i onemogućavati nacionalizaciju za nas jednog od najvažnijih predela."

* * *

"Onaj albanski blok oko Šare planine od ogromnog je značaja i nacionalno-državnog i strategiskog za našu državu. Već smo pomenuli način njegovog postanka i njegovu važnost za čvrsto vezivanje predela oko doline Vardara sa našim starim zemljama. Najveća snaga srpske ekspanzije od početka stvaranja prve srpske države pa na ovamo, još od 9 veka, ležala je uvek u kontinuitetu te ekspanzije i starih raških zemalja u svim pravcima pa i prema jugu... Osigurati se može u XX veku samo ona zemlja, koja je naseljena svojim vlastitim narodom; zato je imperativna dužnost svih nas da tako važne strategijske položaje ne pustimo da u rukama drži nama neprijateljski i strani elemenat. To tim pre što taj element ima oslonca na srodnu nacionalnu državu. Ona je za danas još nemoćna, ali i kao takova postala je baza italijanskog imperijalizma, preko koje on misli da nadire u srce naše Države. Protiv toga nadiranja, najsigurnije sredstvo je vlastiti element, koji će hteti i umeti da brani svoje imanje i svoju državu.

Zatim, sem toga bloka od 18 srezova, Arnauti i ostale nacionalne manjine u Južnim krajevima žive raštrkano, pa nisu tako opasni za naš nacionalni državni život. Nacionalizovati predele oko Šare planine znači i za uvek ubiti svaku iredentu i za uvek osigurati državinu tih zemalja."

* * *

"Arnajte je nemoguće suzbiti samo postupnom kolonizacijom; to je jedini narod koji je uspeo poslednjih hiljadu godina ne samo da se održi prema jezgru naše države, Raškoj i Zeti, nego i da na našu štetu potisne naše etničke granice prema Severu i Istoku. Dok se naša etnička granica poslednjih hiljadu godina pomerala na Severu do Subotice, na severo-zapadu do Kupe, Arnauti su nas potisnuli iz doline Skadra, nekadašnje Bodinove prestolnice iz Metohije i sa Kosova. Jedini način i jedino sredstvo to je brutalna sila jedne organizovane državne vlasti, u čemu smo mi uvek bili iznad njih. Da od 1912. godine na ovamo nismo imali uspeha u borbi sa njima, krivica je do nas, jer tu vlast nismo kako treba iskoristili. O nekom njihovom nacionalizovanju u našu korist ne može biti ni govora. Protivno tome, u osloncu na Albaniju budi se njihova nacionalna svest, i ne raščistimo li stvari na vreme, za 20-30 godina imaćemo jednu strahovitu iredentu čiji se tragovi već opažaju a koja će neminovno u pitanje dovesti sve naše posede na Jugu."

* * *

"Već smo rekli da je za nas efikasno iseljavanje Arnauta iz njihovog trougla samo u masi. A da dođe do masovnog iseljavanja, prvi uslov jeste stvaranje podesne psihoze. Ona se može stvoriti na više načina.

Poznato je da muslimanske mase u opšte vrlo lako podležu uticaju, naročito verskom, da su lakoverne, čak i fanatične. Zato je potrebno prvenstveno, za iseljavanje među Arnautima pridobiti njihovo sveštenstvo i prve ljude od uticaja, ili novcem ili pretnjama. Treba, što pre naći agitatore, koji će agitovati za iseljavanje naročito ako bi nam htela sama Turska da dade."

* * *

"Drugo sredstvo bio bi pritisak državnog aparata. On treba da do krajnosti iskoristi zakone, da bi što više zagorčio opstanak Arnauta kod nas: globe, apšjenja, nemilosrdno primenjivanje svih policijskih propisa, kažnjavanje šverca, seče šuma, potrice, puštanje pasa, gonjenje na kuluk i sva ona druga srestva koja je u stanju da iznađe jedna praktična policija. Privredno, ne priznavanje starih tapija, rad na katastru u svim predelima treba smesta obustaviti nemilosrdno uterivanje poreza i svih javnih i privatnih dugova; oduzimanje državnih ispaša, opštinskih ispaša, ukidanje koncesija, poslovnih dozvola za kafane, trgovine, zanate, oduzimanje monopolskih dozvola, isterivanje iz države, privatne i samouprvne službe, itd. - ubrzaće iseljavanje. Sanitetske mere: prisilno izvršenje svih propisa i po samim kućama, rušenje zidova i velikih plotova oko kuća, stroga primena veterinarskih mera, koja će ometati izvođenje stoke na pijace, itd. također se dadu praktično i efikasno primeniti. U verskim pitanjima Arnauti su najosetljiviji, pa ih i tu treba dobro darnuti. Može se to postići šikanama sveštenstva, krčenjem groblja, zabranom mnogoženstva, i naročito nemilosrdnom primenom zakona da i ženska deca moraju pohađati osnovne škole, gde god samo ima škola.

I privatna inicijativa u tome pitanju može mnogo učiniti. Našim kolonistima po potrebi treba podeliti oružje. U one predele treba plasirati staru četničku akciju i poverljivo je pomoći u njezinim zadacima. Naročito treba pustiti jedan talas Crnogoraca s brda da izazove masovni sukob sa Arnautima u Metohiji. Preko poverljivih ljudi ovaj sukob treba spremiti: dati mu maha što će biti tim lakše što su Arnauti jače digli glavu, a ceo slučaj mirne duše treba predstaviti kao sukob bratstva i plemena i po potrebi dati mu ekonomski karakter. U krajnjoj nuždi mogu se izazvati i lokalne bune koje bi bile krvavo ugušene najefikasnijim sretstvima, no ne toliko vojskom koliko koloniatima, Crnogorskim plemenima i četnicima.

Postoji još jedno sretstvo koje je Srbija vrlo praktički upotrebila posle 1878. godine, tajno palenje sela i arnautskih četvrti po gradovima."

* * *

"Kolonistima se, dakle, moraju osigurati svi životni uslovi za nekoliko godina, ako želimo da oni tamo ostanu. Nemilosrdno treba gušiti svaku spekulaciju sa kućama i imanjima iseljenih Arnauta. Država mora zadržati za sebe neograničeno pravo raspolaganja i pokretnina i nepokretnina vlasnika i smesta po njihovom odlasku naseljavati svoje koloniste. To treba činiti s toga jer će se retko gde dogoditi da će se jednom krenuti čitavo selo. U takva sela treba najprije ubacivati Crnogorce, kao ljude drske, nasrtljive, bezobzirne, koji će svojim ispadima prisiliti ostatak Arnauta da se sele, a onda dovoditi i koloniste iz drugih krajeva."

* * *

"Imajući u vidu sve gore izloženo, nije slučajno da mi, prilikom raspravljanja problema kolonizacije na Jugu, polazimo sa stanovišta da je jedini efikasni način rešenja toga pitanja - raseljavanje Arnauta u masi. Postupna kolonizacija nije uspela ni kod nas, kao ni nigde na drugom mestu. Državna vlast, kad hoće da interveniše u korist svoga elementa u borbi oko zemlje može da uspe samo onda, ako postupi brutalno. Inače, domorodac, ukorenjen u svome zavičaju, aklimatizovan, uvek je jači od koloniste. To u našem slučaju treba imati tim pre pred očima, što imamo posla sa jednom sirovom, žilavom i plodnom rasom, za koju je pokojni Cvijić rekao da je najekspanzivnija na Balkanu."

Citati koje sam prezentirao ponajbolje svjedoče kakva su bila stajališta koja je zastupao Vaso Čubrilović, koji je, da podcrtam, predlagao "raseljavanje Arnauta u masi", kako to on reče, jer je takav način, po njemu, "jedini efikasni način rešenja toga pitanja".

STEVAN MOLJEVIĆ (1888.-1946.)

Sada nakon Čubrilovića, pogledajmo što je o homogenizaciji Srba kaže još jedan zagovornik velikosrpske ideologije. Riječ je o dr. Stevanu Moljeviću, odvjetniku iz Banjaluke, rođenom

1888. godine, koji je 1941. godine pobjegao u Crnu Goru. Bio je jedan od glavnih savjetnika četničkog vođe Draže Mihajlovića. Kakve je ideje zastupao i kakvu je veliku Srbiju želio, ponajbolje svjedoči njegov memorandum-proglas pod imenom "Homogena Srbija" objavljen u Nikšiću 30. lipnja 1941. godine.

U tom proglasu Stevan Moljević ovako piše:

"Iskušenja srpskog naroda u ovome ratu, izazvana gubitkom države i slobode, dovela su ga do nepokolebljivog uverenja:

da snagu države ne čini ni prostranstvo njene teritorije, ni broj njenog žiteljstva, pa ni bogatstvo zemlje, koliko nezavisnost pogleda, smisao i ljubav za državu, njenu slobodu i nezavisnost, unutrašnja sloga i duhovna povezanost naroda u času spoljne opasnosti, te spremnost njegova da za državu i njenu slobodu žrtvuje sve što ima pa i sebe sama;

2) da on tu istovetnost pogleda na državu, smisao i ljubav za državu i njenu nezavisnost može opet postići samo ako bude okupljen u homogenoj Srbiji. Primere su mu za to dale Srbija i Crna Gora u prošlim ratovima i Grčka u sadašnjem ratu.

Stoga se Srbima nameće danas prva i osnovna dužnost:

da stvore i organizuju homogenu Srbiju koja ima da obuhvati celo etničko područje na kome Srbi žive, i da joj osiguraju potrebne strateške i saobraćajne linije i čvorove, te privredna područja kako bi joj bio omogućen i obezbeđen slobodan privredni, politički i kulturni život i razvitak za sva vremena.

Te strateške i saobraćajne linije i čvorovi, potrebni za sigurnost, život i opstanak Srbije, iako gdegdje danas ne bi imali srpsku većinu, imaju da posluže Srbiji i srpskom narodu da se ne bi više ponavljala teška stradanja koja Srbima nanose njihovi susedi čim se pruži prilika.

Preseljavanje i izmena žiteljstva, naročito Hrvata sa srpskog i Srba sa hrvatskog područja, jedini je put da se izvrši razgraničenje i stvore bolji odnosi između njih, a time otkloni mogućnost da se ponove strašni zločini koji su se dešavali i u prošlom ratu, a naročito u ovom sadanjem, na svemu području na kome su Srbi i Hrvati bili izmešani, i gde su Hrvati i Muslimani s planom išli za istrebljenje Srba."

U nastavku proglasa Stevan Moljević je obrađivao pitanje granica VELIKE SRBIJE, pa je napisao ovo:

"Osnovna greška u našem državnom uređenju bila je što 1918. g. nisu bile udarene granice Srbije. Ta se greška mora ispraviti, danas ili nikad. Te se granice danas moraju udariti, i one moraju da uhvate celo etničko područje na kome Srbi žive sa slobodnim izlazima na more za sve srpske oblasti koje su na domak mora.

1) Na istoku i jugoistoku (Srbija i Južna Srbija) srpske su granice obeležene ishodom ratova za oslobođenje, i njih valja samo pojačati Vidinom i Čustendilom.

2) Na jugu (Crna Gora i Hercegovina) valja da u Jugozapadnu srpsku oblast uđu pored teritorija Zetske banovine:

a) sva istočna Hercegovina sa železničkom prugom od Konjica pa do Ploča, uključivo sa pojasom koji bi tu prugu zaštićivao, tako da bi u nju ušao srez konjički ceo; od mostarskog sresa opštine: Mostar grad, Bijelo Polje, Blagaj i Žitomislčići; srez stolački ceo; a od metkovićkog sresa Ploče i sve područje južno od Ploče; te Dubrovnik kome bi se imao dati poseban status.

b) severni deo Albanije, ukoliko Albanija ne bi dobila autonomiju.

3) Na zapadu valja da u Zapadnu srpsku oblast uđu, pored Vrbaske banovine, Severna Dalmacija, srpski deo Like, Korduna, Banije i deo Slavonije, tako da toj oblasti pripadnu lička železnička pruga od Plaškog do Šibenika i severna železnička pruga od Okučana preko Sunje do Kostajnice. U tu bi oblast ušao na jednoj strani srez bugojanski osim Gor. Vakuf, a od sresa lijevanjskog opštine: Lijevno i Donje Polje, a na drugoj strani od sresa šibeničkog opštine: Šibenik i Skradin; od kninskog sresa; opština Knin i srpski deo opštine Drniš sa svom teritorijom preko koje prelazi želj. pruga Knin-Šibenik, te eventualno srpskim delom opštine Vrlika u sinjskom srezu; srez benkovački ceo; srez biogradski ceo; srez Preko ceo; tako do granica Zapadne srpske oblasti ide Velebitskim Kanalom i obuhvata Zadar sa svim otocima pred njim, od sresa gospićkog opštine: Gospić, Lički Osik i Medak; od sresa perušićkog istočni deo, preko koga prelazi želj. pruga; od sresa otočackog opštine: Dabar, Škare i Vrhovine; od sresa ogulinskog opštine: Drežnica, Gomirje, Gor. Dubrava i Plaški; srez vojnički osim opštine Barilović; srez Vrginmost ceo; srez glinski osim opština Bučice i Stankovac; od sresa petrinjskog opštine: Blinja, Gradusa, Jabukovac i Sunja; srez kostajnički osim opštine Bobovac; od sresa Novske opštine: Jasenovac i Vanjska Novska, ali ove opštine valja

porušiti tako da želj. pruga ostane na teritoriji ovih djevu opština; srez okučanski ceo; srez pakrački osim opština: Antunovac, Gaj i Poljana; od sreza požeškog opština Velić Selo; srez Daruvar, Grubišno Polje i Slatina; zatim bosanski srezovi Derventa i Gradačac. Razume se da u ovu oblast ulaze i svi drugi srezovi unutar navedenih granica.

Za ovu zapadnu srpsku oblast, koja bi imala 46 srezova sa blizu milion i po duša, na kojoj je celo preduzeće Šipada, i veliki gvozdeni rudnik Ljubija, preko koje prelazi Jadranska pruga Valjevo - Banja Luka - Šibenik, valjalo bi obezbediti Zadar s okolinom i otoke koji su pred njim radi zaštite njenog izlaska na more.

4) Severnoj srpskoj oblasti valja dati, uz teritoriju Dunavske banovine, oduzete joj srpske srezove Vukovar, Šid i Ilok, i od vinkovačkog sreza opštine: Vinkovci, Laze, Mirkovci i Novi Jankovci; srez i grad Osijek ceo; Ovoj oblasti valja obezbediti Baranju s Pečujom i istočni Banat s Temišvarom i Rešicama.

5) Središnjoj srpskoj oblasti - Drinskoj banovini - imaju se povratiti oduzeti joj bosanski srezovi: Brčko, Travnik i Fojnica.

Dalmacija, koja bi obuhvatala Jadransku obalu od Ploča pa do Šibenika, te od bos. herc. srezova: Prozor, Ljubuški, Duvno; zapadne delove motarskog i livanjskog sreza, te delove kninskog i šibeničkog sreza na severu, ima da ude u sastav Srbije i da dobije zaseban autonoman položaj. Rimokatolička crkva u Dalmaciji biće priznata i od države pomagana, ali rad crkve i rimokatoličkog sveštenstva u narodu mora biti na korist države i pod njenom kontrolom."

U poglavlju "II. Odnos prema ostalim jugoslovenskim i balkanskim državama" Moljević je pisao:

"Srbija ima da, verna svojoj prošlosti i svojoj misiji na Balkanu, bude i u budućnosti oslonac jugoslovenske misli, te prvi pobornik balkanske solidarnosti i Gledstonova principa Balkan balkanskim narodima. Vreme traži okupljanje manjih država u veće jedinice, saveze i blokove, a od Srba će to tražiti i njihovi prijatelji. Srbi će se tim traženjima rado odazvati, jer je to u duhu njihove istoriske misli na Balkanu. Srbi su tim putem pošli već onda kad su stvarali Jugoslaviju, i oni s toga puta neće natrag. Samo, kako je prvi korak na tome putu bio pogrešno učinjen u tome što su oni sve dali i u Jugoslaviju odmah utopili i Srbiju i Crnu Goru i srpstvo, dok su ostali - Hrvati i Slovenci i muslimani - pošli protivnim putem - da od Jugoslavije sve uzmu, a ništa da ne daju, to se sad ta greška mora ispraviti, a ispraviće se samo ako Srbi odmah pri vaskrsu Jugoslavije, već u prvom času, i bez ičijeg pitanja, stvore homogenu Srbiju u granicama kako su napred označene, pa tek onda sa te osnove, kao svršenog čina, pristupe uređenju svih ostalih pitanja sa Hrvatima i Slovencima.

Jugoslavija bi, prema tome, imala biti uređena na federativnoj osnovi sa tri federalne jedinice: srpskom, hrvatskom i slovenačkom (Srbija, Hrvatska i Slovenija, moja op.). I tek kad se to stanje sredi, kad se svi srpski krajevi povežu u jednu homogenu Srbiju i kad se sažive, onda bi se moglo pomišljati na uže zbliženje s Bugarima... Srbi moraju imati hegemoniju na Balkanu, a da imaju hegemoniju na Balkanu, moraju prethodno imati hegemoniju u Jugoslaviji."

MEMORANDUM SRPSKE AKADEMIJE NAUKE I UMETNOSTI (SANU) 1986. g.

Nakon što smo se upoznali sa stajalištima šestorice najznačajnijih ideologa velikosrpske ideje: Garašaninom, Vukom Stefanovićem Karadžićem, Nikolom Stojanovićem, Jovanom Cvijićem, Vasom Čubrilovićem i Stevanom Moljevićem, upoznajmo se i sa tezama što ih je kroz svoj poznati MEMORANDUM zastupala Srpska akademija nauka i umetnosti. Pisan je u vrijeme kada se i u Jugoslaviji pomalo počinju osjećati demokratske promjene u svijetu, a Srbija pomalo počinje gubiti moć apsolutne gospodarske i političke kontrole. To je vrijeme kada Milošević poziva Srbe na pobunu. Osnovna poruka njegova čuvenog govora na Gazimestanu na Kosovu je da svi Srbi moraju živjeti u istoj državi i da "nitko neće da bije Srbe".

"Memorandum Srpske akademije nauka i umetnosti" (SANU) je nastao 1986. g. šapirografirano U njemu su dani ideološki temelji Miloševićevoj daljoj politici i upute jugoslovenskoj vojsci o tome što treba napraviti u ratu koji je neminovan. Pročitat ću samo neke ulomke:

"Raspadanje moralnih vrednosti i ugleda vodećih ustanova društva, nepoverenje u sposobnost onih koji donose odluke praćeni su apatijom i ogorčenjem naroda, otuđenjem čoveka od svih nosilaca i simbola javnog poretka. Objektivno ispitivanje jugoslovenske stvarnosti dopušta mogućnost da se sadašnja kriza završi socijalnim potresima sa nesagledivim posledicama, ne isključujući ni tako katastrofalan ishod kao što je raspad jugoslovenske državne zajednice. Pred

onim što se zbiva i što se može dogoditi niko nema pravo da zatvara oči. Pogotovu na to nema pravo najstarija ustanova naučnog i kulturnog stvaralaštva u ovom narodu.

Srpska akademija nauka i umetnosti smatra se obaveznom da u ovom sudbonosnom trenutku saopšti svoja viđenja društvenog stanja sa ubedenjem da time doprinosi traženju izlaza iz sadašnjih nedaća. Priroda ovog dokumenta, međutim, ne dozvoljava udaljavanje od ključnih pitanja jugoslovenske stvarnosti. U ta pitanja se na žalost mora uvrstiti neodređen i novim zbivanjima silno aktuelizovan težak položaj srpskog naroda..."

* * *

"Delovi srpskog naroda, koji u znatnom broju žive u drugim republikama, nemaju prava, za razliku od nacionalnih manjina, da se služe svojim jezikom i pismom, da se politički i kulturno organizuju, da zajednički razvijaju jedinstvenu kulturu svog naroda. Nezaustavljiv progon Srba s Kosova na drastičan način pokazuje da ona načela koja štite autonomiju jedne manjine (Albanaca) nisu primenjena kad su u pitanju manjine u okviru manjine (Srbi, Crnogorci, Turci i Romi na Kosovu). S obzirom na postojeće oblike nacionalne diskriminacije današnja Jugoslavija se ne može smatrati modernom i demokratskom državom."

* * *

"Jugoslavija se ne prikazuje kao zajednica ravnopravnih građana ili ravnopravnih naroda i narodnosti, nego kao zajednica osam ravnopravnih teritorija. Ipak ni ova ravnopravnost ne važi za Srbiju zbog njenog posebnog pravno-političkog položaja, koji odražava težnje da se srpski narod drži pod stalnom kontrolom. Ideja vodilja takve politike bila je slaba Srbija, jaka Jugoslavija, koja je napredovala u uticajno mišljenje: ako bi se Srbima kao najbrojnijoj naciji dozvolio brz ekonomski razvoj, to bi predstavljalo opasnost za ostale nacije. Otuda korišćenje svih mogućnosti da se njenom privrednom razvoju i političkoj konsolidaciji postave što veća ograničenja. Jedno od takvih, veoma aktualnih ograničenja jeste sadašnji nedefinisan i pun unutrašnjih konflikata ustavni položaj Srbije.

Ustavom od 1974. godine Srbija je faktički podeljena na tri dela. Autonomne pokrajine su u svemu izjednačene sa republikama, sem što nisu definisane kao država i što nemaju isti broj predstavnika u pojedinim organima federacije."

Navod nije istina, jer je Srbija u kolektivnom jugoslavenskom predsedništvu uvijek imala tri glasa kada joj je to bilo potrebno (uža Srbija, Kosovo i Vojvodina), oni dalje kažu:

"Izuzimajući period postojanja NDH, Srbi u Hrvatskoj nikada u prošlosti nisu bili toliko ugroženi koliko su danas. Rešenje njihovog nacionalnog položaja nameće se kao prvorazredno političko pitanje. Ukoliko se rešenja ne pronađu, posledice mogu biti višestruko štetne, ne samo po odnose u Hrvatskoj već i po čitavu Jugoslaviju."

"Noseći na sebi duže od pola stoleća pečat i opterećenje da je bio tamničar drugim jugoslovenskim narodima, srpski narod nije bio u mogućnosti da oslonac potraži u sopstvenoj istoriji."

* * *

"Posle dramatičnih međunacionalnih sukoba tokom drugog svetskog rata izgledalo je da je nacionalizam naglo splasnulo, da je bio na putu da potpuno iščezne. Takav utisak se pokazao varljivim. Nije dugo potrajalo, a nacionalizam je započeo svoj uspon, da bi se sa svakom ustavnom promenom upotpunjavale institucionalne pretpostavke za njegovo bujanje. Nacionalizam je stvaran odozgo, njegovi glavni inicijatori bili su politički ljudi. Osnovni uzrok višedimenzionalne krize leži u idejnom porazu koji je nacionalizam naneo socijalizmu. Dezintegracioni procesi svih vrsta, koji su jugoslovensku zajednicu doveli na rub propasti, zajedno sa raspadanjem sistema vrednosti posledica su tog poraza... Zbog toga je kao prvo i osnovno potrebno da se skine hipoteka istorijske krivice sa srpskog naroda, da se zvanično opovrgne tvrdnja da je on imao ekonomski privilegovani položaj između dva rata, da se ne poriče njegova oslobodilačka istorija i doprinos u stvaranju Jugoslavije."

* * *

"Postojeće depresivno stanje srpskog naroda, sa sve češćim ispoljavanjima šovinizma i srbofobije u nekim sredinama, pogoduje oživljavanju i sve drastičnijem ispoljavanju nacionalne osetljivosti srpskog naroda a i reagovanjima koja mogu biti zapaljiva, pa i opasna. Dužnost nam je da nijednog trenutka i ni u jednom slučaju ne previdimo i ne potcenimo te opasnosti..."

Nerešeno pitanje državnosti Srbije nije jedini nedostatak koji bi trebalo otkloniti ustavnim promenama. Jugoslavija je sa Ustavom iz 1974. godine postala veoma labava državna zajednica u kojoj se razmišlja i o drugim alternativama, a ne samo jugoslovenskoj, kao što pokazuju

skorašnje izjave slovenačkih javnih poslenika i raniji stavovi makedonskih političara. Ovakva razmišljanja i temeljno izvršena dezintegracija navode na pomisao da Jugoslaviji pretila opasnost od daljeg rastočavanja. Srpski narod ne može spokojno očekivati budućnost u takvoj neizvesnosti. Zbog toga se mora otvoriti mogućnost svim nacijama u Jugoslaviji da se izjasne o svojim težnjama i namerama. Srbija bi se u tom slučaju mogla i sama opredeliti i definisati svoj nacionalni interes. Takav razgovor i dogovor morao bi prethoditi preispitivanju Ustava. Naravno, pri tome Srbija ne bi smela zauzeti pasivan stav, iščekujući samo što će drugi reći, kao što je to do sada mnogo puta činila."

Svoj Memorandum Srpska akademija nauka i umetnosti ovako je zaključila:

"Srpska akademija nauka i umetnosti i ovom prilikom izražava svoju spremnost da se svesrdno i celokupnim svojim snagama založi na ovim sudbonosnim zadacima i istorijskim nalogima naše generacije."

Ovo bi bila ideologija Velike Srbije s kojom su Srbi ušli u Jugoslaviju i vladali u njoj, a koja se stalno sučeljavala s idejom zajedničke države ravnopravnih naroda i s idejom samostalnih država na ovome prostoru koju su zastupali ostali narodi koji su činili bivšu umjetnu državu.